

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Congressen

Spelen met werkelijkheden, creativiteit en spel in therapie met kinderen en gezinnen

Studiedag van de Sectie Kinderen en Jeugdigen van de NVRG, 28 november 2008, Nijmegen.

Op de jaarlijkse studiedag van de Sectie Kinderen en Jeugdigen van de NVRG stonden deze keer speelse vormen binnen de gezinstherapie centraal, zoals die worden ontwikkeld en toegepast binnen de Interactie Academie in Antwerpen. Ellen Reijmers, directeur Onderzoek en Ontwikkeling van dit centrum en haar collega Sabine Lemaire, systeemtheoretisch psychotherapeut, verzorgden een inspirerende dag vol mogelijkheden om onze therapieën 'open' en creatief te houden. Reijmers is mederedacteur van het boek *Spelen met werkelijkheden: over systeemtheoretische psychotherapie met kinderen en jongeren* (2005). Er was veel belangstelling voor deze studiedag; de negentig deelnemersplekken waren al snel opgevuld.

De sectie was dit jaar te gast bij GGZ Nijmegen. Judith van Nimwegen vertelde hoe deze organisatie zich inzet om familieleden bij de behandeling van cliënten te betrekken. Ons werd duidelijk dat GGZ Nijmegen hieraan is gecommitteerd. Over de concrete systemische complicaties die dit streven in de praktijk zal opleveren en manieren om daarmee om

te gaan, kwamen we helaas niet veel te weten.

Daarna namen Reijmers en Lemaire ons mee in een soepel samenspel vol oefeningen, video's en presentaties langs een keur van spelvormen en therapie-ideeën. Het begon al met de 'tatoeages' die Lemaire bij sommige deelnemers op de hand had geschilderd. Ze tekende voor hen wat ze vroeger hadden willen worden, hun lievelingsdier en wie voor hen belangrijk was geweest. Deze drie onderwerpen, op deze speciale manier uitgebeeld, bleken een mooi uitgangspunt te vormen voor een gesprek over wie je bent.

Enkele van de zaken die volgden waren: 'Meneer Bullebak' – een grappig beeldje als hulpmiddel bij het externaliseren van problemen zoals boosheid –, video-opnames, een 'verhaal brouwen' om reflectie op wat mogelijk is op gang te brengen en een knutselopdracht naar aanleiding van een door de ander gespiegeld positief beeld van jezelf. Bijna ongemerkt werden de theorie en de uitgangspunten door de oefeningen heen gevlochten, wellicht zoals er ook in een speelse therapie veel gezegd kan worden

zonder dat je het gevoel krijgt dat er steeds gepraat wordt.

De dag was een pleidooi voor meer spel in de therapiekamer. Daarmee bedoelen Reijmers en Lemaire niet dat er een spelletje wordt gedaan, maar iets breders: een speels, creatief, open en flexibel aansluiten bij de cliënt. Dit spelen impliceert het loslaten en meebuigen door de therapeut. Mogelijkheden die spel biedt, zijn onder meer het scheppen van een veilige afstand en indirectheid, het verminderen van het hiërarchisch verschil tussen kinderen en volwassenen en het met elkaar scheppen van een gezamenlijke taal. Overigens werken Lemaire en Reijmers lang niet steeds met het hele gezin. Het wisselen van settings kan volgens hen juist goed werken. Vaak wordt begonnen met een speltherapie met het kind alleen en worden de ouders daar later bij betrokken.

Speels aansluiten houdt ook in: letterlijk in beweging komen. Zodra je lichaam beweegt, je iets fysiek omzet in een speelse handeling of een beeld hebt geschapen, raak je in een versnelling. Je moet hiervoor een drempel over; je betreedt de zone van discomfort. Het is van belang dat te beseffen en je daar bewust toe te zetten. Een opdracht was bij onszelf na te gaan welke omstandigheden in onze huidige werksituatie speelsheid en openheid mogelijk maken en wat daarvoor belemmeringen zijn. In kleine

groepjes werden werkkamers getekend en in een meer ideale vorm herschapen. Maar een minder ruimtelijke interpretatie van die vraag is natuurlijk ook mogelijk, denk aan de druk om evidence based en protocollair te werken, behoefte aan

... een pleidooi voor meer spel in de therapiekamer

...

voorspelbaarheid, vraagtekens vanuit collega's en (eigen) opvattingen van professionaliteit. Professioneel zijn is weten wat je waarom doet. Maar als je speelt weet je het soms niet, aldus Lemaire.

Ook kan een benadering waarin diagnoses centraal staan – vooral als het om een zware diagnose gaat – onze creativiteit en speelsheid beperken, zo stelden de inleiders naar aanleiding van weer een andere oefening. Bij die oefening werd de zaal in twee groepen ingedeeld die elk verschillende achtergrondinformatie kregen over een kind dat zich schuilhield in een doos. Bij de ene groep werd de informatie in klinische termen geformuleerd, de diagnose (onder andere ernstige hechtingsstoornis) werd benadrukt. Bij de andere groep werden alleen de symptomen kort beschreven. Beide groepen moesten manieren verzinnen om dit kind te benaderen. De ervaring van Lemaire en Reijmers is dat de groep met de diagnose meer geremd is in het bedenken van benaderingen. Overigens constateerden ze dat dit voor de deelnemers van deze dag niet gold – een heugelijke constatering.

Ook Reijmers en Lemaire hebben hypothesen en verlenen betekenis aan wat ze zien gebeuren. Bij hen staat daarin echter centraal hoe je een gezin in beweging kunt krijgen en het zoeken naar interpretaties die kloppen met de werkelijkheid van het gezin. Een verhaal van Toon Telle-
gen (bijna onvermijdelijk aan het worden bij dit soort studiedagen) verbeeldde ons verlangden direct het probleem

te benoemen en daar met behulp van onze expertise aan te gaan 'knutselen', terwijl we soms nog geen idee hebben wat hetgeen we zien eigenlijk voor de betrokkenen betekent.

Speltaal is meerduidelig. Wij zijn veelal geneigd spel te zien als afspiegeling van een uiterlijke of toch op zijn minst een innerlijke werkelijkheid. De vraag naar de achterliggende betekenis van spel belemmert je echter als therapeut en in de interactie met het kind en het gezin. Je houding wordt opener als je spel ziet als een steeds heen en weer gaan tussen enerzijds spel-elementen die de werkelijkheid weerspiegelen en anderzijds een werkelijkheid die op dat moment wordt gecreëerd. Onderdeel hiervan is de relatie tussen de spelenden die in het hier en nu wordt geschapen. Het spel is een communicatieve realiteit. Kinderen glippen in en uit hun spel. Dit alles gebeurt in een permanente onderhandeling tussen de spelenden: een systeemtheoretische visie op spel.

... zoeken naar interpretaties die kloppen met de werkelijkheid ...

De flexibele, open houding van de inleiders werd goed duidelijk in de nabespreking van de opdrachten. Bijvoorbeeld bij de eerder genoemde vraag hoe contact te maken met de jongen die zich in een doos verbergt. En ook bij de uitnodiging om mee te spelen met een faalangstige jongen die doet alsof hij, als keeper, een schot van Ronaldinho moet stoppen. Reijmers en Lemaire lieten zich niet

verleiden sommige interventies als beter of minder goed te bestempelen. Alles wat je doet als therapeut beïnvloedt het verloop, er zijn vele varianten mogelijk. Speel je Ronaldinho? Speel je een toeschouwer of de commentator? Speel je helemaal niet mee? Vraag je het aan het kind? Elke keuze laat ook iets liggen. Vaak merk je pas 'in onderhandeling' met het kind welke interventie past. Blijf dan flexibel, is het adagium.

Een mooie, speelse therapievorm waarvan Lemaire meerdere voorbeelden liet zien (waaronder enkele prachtige videofragmenten) was de gefilmde enquête. Het kind bedenkt, meestal in overleg met de therapeut, vragen over een onderwerp dat haar bezighoudt en stelt die aan derden: kennissen, ouders van vriendjes, medewerkers van de polikliniek, via internet, enzovoort. Door de gesprekken – bij voorkeur opgenomen op video – verbreiden de werkelijkheid en de perspectieven zich. Systemen van buiten worden actief naar binnen gehaald. Ook voor ouders

kan dit zeer steunend zijn. Bij adolescenten wordt soms een andere variant toegepast. Met hen worden vragen opgesteld die ze aan hun ouders zouden willen stellen, zonder dat het plan bestaat om dat ook echt te gaan doen. Vervolgens maakt de adolescent hypothesen over de antwoorden die hij of zij verwacht. De therapeut kan dan voorstellen het interview toch bij de ouders af te nemen, eventueel met de adolescent in de kamer (die dan luisterinstructies krijgt), of opgenomen op video waar later naar gekeken kan worden. Vaak hoort de jongere dingen die hij niet had verwacht, zijn kijk wordt genuanceerder en meer gedifferentieerd. Niet alles wat ouders hem aandoen is intentioneel. Ouders hebben ook zorgen om hem. Er wordt toch ook met hem nog rekening gehouden.

Al deze interventies blijven experimenteren, stelt Lemaire. Het kan anders lopen dan gedacht. Als je kiest voor speelsheid neem je risico. Ik denk echter dat de meeste van de deelnemers zich door deze dag geïnspireerd voelden om vaker dergelijk risico's te gaan nemen en met flexi-

biliteit en creativiteit hun therapieën met kinderen en gezinnen te verrijken.

De Sectie Kinderen en Jeugdigen van de NVRG heeft een dag neergezet die, dankzij de inleiders (en ondanks de wat sombe-

**... als je kiest voor
speelsheid neem je risico ...**

re en speelsheid belemmerende zaal) sprankelde en inspireerde. Ik denk dat velen van ons weer wat vrijer en breder tegen ons werk aankeken.

Voor mij gold in elk geval dat ik me verrijkt voelde met een gevoel van wat kan en mag, meer dan wat moet.

Het nieuwe bestuur van de sectie heeft het voornemen om ook de komende jaren twee maal per jaar een studiedag te organiseren, éénmaal volgens de formule van deze dag, de andere keer meer gericht op uitwisseling door de sectieleden zelf. Het is ons allen toe te wensen dat ook die dagen van deze hoge kwaliteit zullen zijn.

Saskia Everts

Literatuur

Reijmers, E.T.M., Cottyn, L. en Faes, M. (redactie), 2005, *Spelen met werkelijkheden: systeemtheoretische psychotherapie met kinderen en jongeren*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

